

Ārstniecības augi latviešu tautas ticējumos

Inga Sīle¹, Sanīta Reinsone², Edīta Romāne¹,
Maija Dambrova^{3,4}

¹Rīgas Stradiņa universitāte, Zāļu formu tehnoloģijas katedra, Latvija

²Latvijas Universitāte, Folkloras un mākslas institūts

³Rīgas Stradiņa universitāte, Farmācijas ķīmijas katedra, Latvija

⁴Organiskās sintēzes institūts, Latvija

Ievads. Dabas izcelsmes vielas medicīnā tiek lietotas kopš seniem laikiem, un saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas ziņojumiem arī mūsdienās ne mazāk kā 80 % cilvēku uzticas augu izcelsmes zālēm. Tomēr tikai neliela daļa augu ārstniecisko efektu ir zinātniski izpētīti, tāpēc vairumā gadījumu augu lietošana balstās uz tradīcijām un ilgstošas lietošanas pieredzi. Latviešu tautas ticējumos ir apkopota informācija par ārstniecības augu lietošanu dažādu veselības problēmu risināšanā. Folkloras materiālos ir aprakstītas latviešu tautas dziedniecības tradīcijas un ārstniecības augu vēsturiskā lietošana, kas sniedz pārskatu par fitoterapijas attīstību Latvijas teritorijā.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis bija apkopot un analizēt informāciju par latviešu tautas medicīnā izmantotajiem ārstniecības augiem botāniskās nomenklatūras aspektā. Materiālu analīzei tika izmantoti ticējumi no profesora P. Šmita "Latviešu tautas ticējumi" četros sējumos (Rīga, 1941) un Latviešu folkloras krātuves materiāli. Tika veikta sistemātiska latviešu tautas ticējumu apkopošana un analīze pēc noteiktiem kritērijiem, norādot ticējumu, tajā minētā auga nosaukumu latviešu valodā, augam identificēto zinātnisko latīnisko un latvisko, kā arī dzimtas nosaukumu.

Rezultāti. Folkloras materiālos tika identificēti vairāk nekā 1900 ticējumu, kuros ir minēta augu dziedējošā darbība. Tos apkopojot, konstatēts, ka pieminētie augi pieder 216 ģintīm un 81 dzimtai. Visbiežāk tika izmantoti augi no kurvjziežu (12,27 %), rožu (7,73 %), lūpzīežu (5,91 %) un čemurziežu (4,55 %) dzimtām. Vairāk nekā 40 reizes tika pieminēti tādi vietējie augi kā parastais pelašķis (*Achillea millefolium* L. – 90 reizes), ārstniecības kumelīte (*Matricaria recutita* L. (*M. chamomilla* L., *Chamomilla recutita* (L.) *Rauschert*) – 89 reizes), dārza sīpols (*Allium cepa* L. – 69 reizes), vērmele (*Artemisia absinthium* L. – 62 reizes), lielā ceļteka / šaurlapu ceļteka (*Plantago major* L. / *Plantago lanceolata* L. – 56 reizes), bērzs (*Betula* L. – 46 reizes), parastais ozols (*Quercus robur* L. – 46 reizes), parastā ieva (*Padus avium* Mill. (*P. racemosa* (Lam.) *Gilib.*) – 45 reizes), Zviedrijas kadiķis (*Juniperus communis* L. – 44 reizes). Visbiežāk aprakstītie svešzemju augi ir tabaka (*Nicotina* L. – 52 reizes) un alveja (*Aloe* L. – 40 reizes). Interesanti, ka 135 augi minēti tikai 1–2 ticējumos. Folkloras materiālos minēti 56 Latvijas floras augi, kas ir iekļauti Eiropas farmakopejas 9. izdevumā.

Secinājumi. Sistemātiska folkloras krātuves materiālu analīze ļauj apzināt latviešu tautas ticējumos esošo informāciju par ārstēšanos ar augiem. Folkloras datu pētīšana palīdz saglabāt tautas dziedniecības tradīcijas, iegūto informāciju salīdzināt ar esošajām zināšanām un izprast tās vietu mūsdienu medicīnā. Padziļināta augu ārstniecisko efektu farmakoloģiska analīze nākotnē palīdzēs labāk izprast tradicionālos aspektus un pavērs jaunas iespējas pierādījumos balstītai augu izmantošanai medicīnā.